

Som här redan har framhållits, kan bilden på det nyfunna fragmentet knappast infogas på något ställe i Ockelbostenens bildframställning. Man tvingas därför att räkna med, att fragmentet utgör en skärva av en eljest helt okänd runsten. Denna har i så fall varit av samma intressanta typ som den förut bekanta, med många svårtolkade bilder prydda runstenen. Allt talar då för, att den har ristats av samme bildglade runmästare. Jfr Gs 18 c.

Fyndomständigheterna skulle kunna tillåta den gissningen, att den hittills okända runstenen har stått inom det område, där Ockelbo kyrka skulle komma att byggas. Prästgårdens garageingång gränsar nämligen till kyrkogårdens södra del, och det var av allt att döma schaktningsjord från denna plats som forslades till Östby, för att där användas vid tomtens planering.

Om denna gissning har fog för sig, utgör den ett stöd för tanken, att också den andra Ockelbo-stenen ursprungligen har stått rest i närheten av kyrkan.

Det bör väl slutligen framhållas, att Ockelbostenens uttryckssätt – »lät resa dessa 'stenkummel» – ger vid handen, att Blåsas monument till minnet av Svarthövde har bestått av mer än en rest sten.

21. Axmar, Sundsmarnäset, Hamrånge sn. Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 13

Litteratur: C. F. Wiberg, Berättelse öfver Antikvariska Forskningar i Gestrikland år 1865, s. 12 (ATA), tryckt med vissa ändringar i Meddelanden af Gestriklands Fornminnesförening 1890, s. 5; H. Ryd, En arkeologisk undersökning i Hamrånge socken, Gestrikland (i: Meddelanden af Gestriklands Fornminnesförening 1916–17), s. 5, not 2; T. Berglöf, Skrivelse till Vitterhetsakademien den 27.5.1922 (SHM:s inventariehandlingar nr 19984); Ett runstensfynd i Hälsingland (notis i Stockholms-Tidningen den 29.5.1922); W. Trahn, Skrivelse till G. Hallström den 7.12.1926 (SHM:s inventariehandlingar); T. J. Arne, Skrivelse till W. Trahn den 16.12.1926 och A. Enqvist, Skrivelse till E. E. Olsson den 16.12.1926 (SHM:s inventariehandlingar); E. E. Olsson, Skrivelse till A. Enqvist den 15.1.1927 (SHM:s inventariehandlingar); A. Enqvist, Skrivelse till Riksantikvarien den 11.6.1928 (SHM:s inventariehandlingar); Riksantikvarieämbetets skrivelse till D. Hammarström den 21.6.1928, 4.3.1929 (SHM:s inventariehandlingar); O. Janse, Meddelande den 5.8.1930 (SHM:s inventariehandlingar); Gefle Dagblad den 9.8.1930; Riksantikvarieämbetets skrivelse till E. E. Olsson den 12.11.1931 och Olssons svarsskrivelse den 11.1.1932 (SHM:s inventariehandlingar); E. Bellander, Gästriklands järnåldersbebyggelse I, s. 133 (Från Gästrikland 1938), II (Från Gästrikland 1944), s. 39; S. B. F. Jansson, Skrivelse till P. Wikberg den 27.1.1969 (ATA); T. Holmberg, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 4.8.1975 (ATA).

Ett stycke av en runsten, bestående av tre delar med fullständig passning, insändes år 1926 till SHM. De tre delarna har där inv. nr 19984. C. F. Wiberg lämnar i sin berättelse från forskningsresan år 1865 följande uppgift: »Axmar. På detta bruks egor uppe i skogen skall man funnit bitar af sönderslagna Runhällar enligt en till ref. gjord uppgift, hvars pålitlighet dock synes honom ganska ringa.»

Det är beklagligt, att Wiberg ställde sig så kritisk mot detta meddelande, att han ej gjorde några närmare undersökningar. Det kan nämligen icke råda något tvivel om, att det till honom lämnade meddelandet var riktigt. Ej heller när hans berättelse trycktes tjugofem år senare i *Meddelanden af Gestriklands Fornminnesförening* föranledde uppgiften några åtgärder: »På Axmars bruks egor skall man enligt uppgift, som dock ej torde varit synnerligen pålitlig, hafva funnit stycken af sönderslagna runhällar.»

Landsfiskalen Tor Berglöf fick den 27.5.1922 ett telefonmeddelande från en skogvaktare, som hade berättat, »att han under arbete å Sundmarshagen i närheten av Axmarby i Hamrånge socken några tum

ner i jorden träffat på en sönderslagen *runsten* i tre delar». Berglöf anmälde omedelbart fyndet till Vitterhetsakademien.¹

De tre funna runstensfragmenten, som alltså har fullständig passning sinsemellan, insändes några år senare (1926) till SHM, vilket framgår av en skrivelse från Wilhelm Trahn vid Bergvik & Ala Aktiebolags skogskontor. Skrivelsen, som är daterad den 7.12.1926, lyder: »Enligt löfte har jag till Historiska Museet insänt i mitt förvar varande 3 bitar av den omtalade runstenen från Sundsmarnäset inom Axmar bys område i Hamrånge socken . . . De hittades vid skogsplantering för några år sedan och tillvaratogs av skogvaktare E. Olsson, postadress Sandarne.»

I ett brev till Trahn av den 16.12.1926 skriver T. J. Arne: »Riksantikvarien får härmed erkänna mottagandet av Eder skrivelse den 7 december samt de däri omnämnda runstenfragmenten från Sundsmarnäset i Axmar, Hamrånge socken, och får härmed framföra sitt förbindliga tack för Edert tillmötesgående och Edert intresse för saken. Då en besiktning av fyndplatsen är av största intresse i och för efterforskande av eventuellt ytterligare förefintliga fragment av stenen ifråga, har Riksantikvarien uppsatt en sådan på P. M. för kommande års arbeten.»

Vid samma tillfälle skriver A. Enqvist till skogvaktaren E. Olsson, Sandarne: »Till Statens Historiska Museum har Herr W. Trahn, Söderhamn, insänt 3 fragment av en runsten tillvaratagna av Eder vid skogsplantering för några år sedan på Sundsmarnäset inom Axmar bys område . . . Riksantikvarien har för avsikt att under kommande år genom sakkunnig person närmare besiktiga fyndplatsen i och för uppsökande av eventuellt förefintliga ytterligare fragment av stenen. Vi vore därför ytterligt tacksamma om Ni benäget skulle vilja lämna oss alla upplysningar om fyndplatsens läge, fyndomständigheter o. s. v. vilka kunna vara av värde för det fortsatta efterforskningsarbetet. Vi motse därför tacksamt Edert svar.»

Skogvaktare Olssons svarsskrivelse, daterad den 15.1.1927, har följande lydelse: »Fyndorten är belägen å förut omnämnda Sundsmarnäset under Axmar by i Hamrånge socken – å Generalstabens kartblad närmare bestämt, udden strax söder om Kusön, mitt emellan Gävle och Söderhamn. Själva fyndplatsen kan jag ej bestämt angiva å kartbladet ifråga, men torde den med all sannolikhet kunna igenfinnas vid första 'n' i Skämningsberg. Å platsen gjorde jag, då fyndet tillvaratogs, en del märken å befintliga trädstubbar. Med den lokalkännedom jag för övrigt äger, tror jag mig med all säkerhet kunna återfinna platsen, där fragmenten hittades. De omständigheter, som voro vid handen, då fyndet gjordes äro följande. Vid skogsfrösådd våren 1922 å ifrågavarande skogstrakt skulle en av arbetarna (yngre pojke) upphacka en så kallad såddruta av cirka en kvadratfot i storlek. Marken var gräsbevuxen och tämligen hårdarbetad, varför jag själv tog hand om hackan för att erhålla tillräcklig djup och uppluckrad såddbädd. Därvid inträffade, då jag avlägsnat grästorvan till ett djup av c:a 5 centimeter, att hackan stötte emot en sten, vilken jag med hackans pik bröt upp. Stenen låg med runskriften nedåtvänd, men vid uppbrytningen blev stenen vänd, så att jag genast upptäckte att den var försedd med inhuggna tecken. Då detta föreföll mig något egendomligt, undersökte jag stenen ifråga och fann därvid, att de inhuggna tecknen måste vara runskrift. Jag undersökte då platsen ytterligare därvid den andra delen påträffades stående på kant strax invid den först påträffade stenen. En tredje del påträffades cirka en fot från de båda första. Samtliga fragment lågo helt under jordytan och överväxta med gräs. – Då jag ej på egen

¹ Berglöfs anmälan av runstensfyndet är daterad »Hille distrikts landsfiskalskontor den 27 Maj 1922.» Skrivelsen lyder i sin helhet: »Skogvaktaren E. Th. Jansson i Sandarne har i dag per telefon underrättat mig om att han under arbete å Sundsmarshagen i närheten av Axmarby i Hamrånge socken några tum ner i jorden träffat på en sönderslagen *runsten* i tre delar; och får jag härmed äran bringa detta till akademiens kännedom.» Landsfiskalen hade tydligen missuppfattat namnet på den som telefonerade till honom för att anmäla sitt fynd. Den som ringde var nämligen Elow E. Olsson och han var skogvaktare hos Bergvik & Ala, Söderhamn. Skogvaktare Olsson hyste, i likhet med landsfiskalen, stort intresse för fornminnen. Som exempel på Landsfiskal Berglöfs intresse kan nämnas, att det var på hans initiativ som Hamrånge kommun och Hamrånge föreläsningsanstalt gav Vitterhetsakademien pengar till den arkeologiska undersökning i socknen som Hanna Rydh företog år 1917.

hand ville undersöka fyndplatsen, utan ansåg att en sakkunnig person borde leda vidare undersökning, anmälde jag fyndet och platsen därför per telefon till Landsfiskalen T. Berglöf, varvid jag fick besked om, att Landsfiskalen skulle vidarebefordra anmälan om fyndet till vederbörande myndighet, samt att jag tillsvidare skulle förvara fragmenten. Vid min hemkomst överlämnade jag de tillvaratagna stenarna till min arbetsgivare, som sedan dess förvarat dem i arkivet i Söderhamn, tills de för en tid sedan insändes till Stockholm. – Fyndet gjordes av en ren tillfällighet . . . stenarna voro helt övertäckta med jord, och övervuxna med gräs. – Jag är givetvis beredd att bistå vid ytterligare efter-forskning av möjligen kvarliggande fragment, dock vore jag tacksam, därest min närvaro önskas, att minst en vecka i förväg erhålla underrättelse om dagen.»

Med anledning av dessa uppgifter från skogvaktare Olsson reste antikvarien Arvid Enqvist till Axmar för vidare undersökningar. I en skrivelse till Riksantikvarien den 11.6.1928 lämnar han en redogörelse för sin resa: »I sällskap med kandidaterna Hellman och Florin samt ett par intresserade tidningsmän från Gävle besöktes fyndplatsen. Lantbrukaren David Hammarström, Sundsmar, Axmar, ägare till den närmast skogshygget liggande gården, trodde sig veta ungefär var fyndet hade gjorts och åtföljde oss. Ehuru vi samvetsgrannt i flera timmar genomströvade området kunde emellertid platsen ej återfinnas. En person, som varit med vid skogsfrösådden och med bestämdhet kunde utpeka fyndplatsen, var för tillfället borta på arbete å annan ort. Herr Hammarström lovade att, så snart han återkommit till Sundsmar, tillsammans med honom uppsöka platsen och därefter meddela till Riksantikvarien, om ytterligare fragment av stenen kunnat påträffas.»

Eftersom Enqvist ej lyckades uppspåra fyndplatsen, tillskrev ämbetet lantbrukaren Hammarström (den 21.6.1928): »Efter att själv hava verkställt resultatlösa efterforskningar rörande runstensfragmentet å Sundsmarsnäset, meddelar Dr Enqvist i sin till Riksantikvarien ingivna rapport att Ni haft vänligheten utlova ett fortsatt letande efter stenen och då tillsammans med den person, vilken tidigare uppgivit sig med bestämdhet känna fyndplatsens läge. Riksantikvarien är tacksam för Edert erbjudande och avvaktar med intresse meddelande från Eder rörande efterforskningarna.»

Ämbetet erhöll emellertid ej något svar, varför en ny skrivelse året därpå sändes till Hammarström (4.3.1929): »Då något meddelande från Eder ej ingått till Riksantikvarien får jag härmed enligt uppdrag meddela Eder, att Riksantikvarien vore Eder synnerligen förbunden att erhålla upplysning om, huruvida efterforskningarna lett till något resultat. I tjänsten: Erik Floderus.» På denna handling har med blyerts antecknats: »Adressaten avliden».

Olov Janse meddelar den 5.8.1930, »att fyndplatsen icke kunnat besökas, då det varit omöjligt att komma i förbindelse med skogvaktare Olsson, som skulle kunnat visa lokalen. Enl. uppgift skulle inga nya fragment ha anträffats». Gefle Dagblad meddelar den 9.8.1930: »D:r Janse kommer sedan att på riksantikvariens uppdrag . . . verkställa efterforskningar av runstensfragment på Sundsmarsnäset vid Axmar i Hamrånge.»

Slutligen skriver ämbetet den 12.11.1931 till skogvaktaren E. Olsson, som alltså tio år tidigare hade upptäckt de tre runstensbitarna: »För en del år sedan hade Ni älskvardheten att till fil. dr Arvid Enqvist . . . lämna upplysningar angående några av Eder påträffade runstensfragment vid Sundsmarsnäset . . . Då det kan tänkas, att ytterligare fragment av stenen kunna finnas på platsen, anser Riksantikvarien att fyndplatsen borde närmare undersökas. Det vore emellertid önskvärt, om Ni kunde närvara vid en dylik undersökning och lämna närmare upplysningar om själva fyndplatsen. Riksantikvarien vill därför hemställa hos Eder huruvida Ni är villig att närvara vid en kommande undersökning som lämpligen torde kunna företagas våren 1932.» Skogvaktaren svarade återigen, att han mycket gärna skulle ställa sig till förfogande »vid en blivande undersökning av fyndplatsen» och tillägger: »Dagen för undersökningen vore jag tacksam bliva underrättad om någon dag i förväg. Vördsamt Elow E. Olsson.»

Detta är den sista handlingen i ärendet. Någon undersökning av fyndplatsen företogs tydligen ej heller våren 1932. Och nu, när detta skrives, är skogvaktaren död. Han avled år 1973. Den lilla såddrutan och såddbädden har naturligtvis för längesen vuxit igen och skogvaktarens »märken å befintliga träd-

stubbar» kan ej heller finnas kvar. Om flera delar av runstenen ligger i skogen på Sundsmarnäset, är de åtminstone för närvarande och tills vidare oåtkomliga.

Röd gävlesandsten. Stenen består av tre delar med fullständig passning. Delarna är nu hopfogade med stenkitt. Mått: 35×34×2 cm. Runornas storlek är 7 cm. Ristningen är tydligt huggen. På fragmentet finns sju hela och två skadade runor samt en detalj av ornamentiken. Ristninglinjerna framträder ljusa i den eljest röda ytan. Vid sidan av en böjd ornamentslinje löper parallellt en rad av mycket grunda små punkter. Dessa utgör utan tvivel rester av en av ristaren gjord förhandsskissning; se Pl. 13.

Inskrift:

... -**btir uik** - ...
5

... æftir Vig ...

»... efter Vig ...»

Till läsningen: Av runan 1 återstår ett 2,5 cm långt stycke av nedre delen, alltså endast en tredjedel av runan. Övriga delar har förlorats, då stenen slogs sönder. I **2b** utgår bistavarna från ramlinjerna. **3t** har dubbelsidiga bistavar, som utgår ett kort stycke nedanför huvudstavens topp. **4i** är ej stunget. En brottspricka träffat runans fot. Skiljetecken saknas efter **5r**. **6u** är ej stunget, ej heller **7i** och **8k**. Av runan 9 återstår, alldeles i fragmentets kant, den vänstra delen av huvudstaven; stenen har således brustit längs runans huvudstav. Ingen bistav har huggits till vänster om huvudstaven.

Att runföljden 6–9 **uik** - innehåller början av ett personnamn är uppenbart. Eftersom runan 9 ej har någon bistav till vänster om huvudstaven, kan namnet ha varit t. ex. *Vigbiorn*, *Vigisl*, *Vigulfr*, *Vikingr*, *Vigi*.

Det bevarade stycket av Axmarsstenen visar, att runstenen har varit ristad av en van och skicklig runmästare. Det är mycket beklagligt, att inga ytterligare delar av stenen har kunnat uppsåras.

22. Berg, Hamrånge sn. Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 13

Litteratur: H. Ryd, En arkeologisk undersökning i Hamrånge socken, Gestrikland (i: Meddelanden af Gestriklands Fornminnesförening 1916–17, s. 5); O. Janse, Skrivelse till Riksantikvarien den 4.10.1930 (SHM:s inventariehandlingar); Riksantikvarieämbetets skrivelser till P. Lindkvist och till O. Lindqvist den 27.10.1930 (SHM:s inventariehandlingar); P. Lindkvist, Brev till Vitterhetsakademien den 3.11.1930 (SHM:s inventariehandlingar); O. Lindqvist, Brev till Riksantikvarien den 5.11.1930 (SHM:s inventariehandlingar); Riksantikvarieämbetets skrivelse till J. E. Modén den 11.11.1930 (SHM:s inventariehandlingar); Riksantikvarieämbetets skrivelse till O. Lindqvist den 20.10.1931 (SHM:s inventariehandlingar); A. Oldeberg, Skrivelse till Riksantikvarien den 5.11.1931 (SHM:s inventariehandlingar); Riksantikvarieämbetets skrivelse till O. Lindqvist den 6.11.1931 (SHM:s inventariehandlingar).

Äldre avbildningar: O. Lindqvist, teckning (färgkrita) 1930 (ATA).

Den tidigaste av mig kända uppgiften om att en runsten skulle ha funnits vid Berg, lämnar Hanna Ryd i en uppsats i *Meddelanden af Gestriklands Fornminnesförening 1916–17*. Hon skriver där, att Hamrånge socken äger »ett ganska betydande antal gravar» och fortsätter: »På en äng i Berg står även en rest sten ... Uppgiften om en sönderslagen och bortflyttad runsten från samma by har jag ej hittills lyckats kontrollera.»

I en skrivelse till Riksantikvarien av den 4.10.1930 lämnar fil. dr Olov Janse följande upplysningar: